

MÄLESTUSKILDE MÕISAAJAST

Antti Laane
ülestõhendus

Voogel Juhani tütar Mari oli kaua aastaid Järvakandi mõisas pesutüdrukuks. Rääkis siis õdedele mõisasakste elust-olust:

Mõisas oli valitseja, kirjutaja, kubjas. Igas kasrjamõisas oli ka kubjas. Mõisas oli mõisa tööpere. Kevadel võeti mitu kärneli poissi (noored, kes ei kõlvanud teopoisteks). Veel olid tallipoisid, need olid alalised. Koerapoisid oli vahel kaks. Tööpere hulka kuulusid veel toatüdrukud ja pesutüdrukud. Need sõid mõisa perelauas. Nende söögikeetja oli pereemand, keda hiljem kutsuti peremamsliks. Nädalaks anti leib igatühele omale kätte. Pereemand tegi leivad. Leiba oli jatkunud, tuli 3 naela päeva kohta. Teistes mõisates antud nädala kohta 2-3 naela silku ka. Vahest keedeti suppi. Järvakandi parun ei olevat ise mingisugust kala söönud ega lasknud tööperele ka anda. Üelnud nii: "Mis need merehulgused ka on!" Silgu asemel antud 1 nael soola nädalas.

Järvakandi mõis oli 3-kordne, 36 tuba olnud. Peretoad olnud keldri korrusel.

Valla taluperenaistel oli igal kohaseks mõisale lõnga kedrata ja sukki, sokke ning kindaid kududa. Võibolla kangast ka, ei tea. Suured puust kirstud olid täis olnud kangaid, sukki, sokke jm. Pesuköök oli valitseja maja taga. Valitseja majas oli 1960-ndail aastail haigla, nüüd on see aga Baldisportide pere eramu. Pesuköögist tegi Eduard Tamberg oma perele mugava elamu. Meresmaad elavad endises tislari majas.

Pesuköögi juures olevat platsi hüüti pleekaiaks. Kevadeti pleegitati seal rohu peal länaseid kangaid ja kuivatati pesu. Sel ajal leotati linaseid kangaid tuha leotise vees e leelises. Keedeti ka selles, leotati külmas vees ja pandi rohu peale päeva kätte pleekima kuni valgeks läksid. Valgendajaks oli siis veel leiutamata.

Kevadel tuulutatud ka kõik villased esemed nõõride peal päikeses ja tuules. Olnud teised mitmes kirstus. Aga vana parun Taube olnud väga ihnus. Kasvult olnud ta väheldane. Iga päev sõitnud valge ratsahobuse seljas kõik oma karjamõisad ja nende maad läbi. Kodukootud hallist riidest ülikond olnud seljas ja

nokkmüts peas. Iga päev jalasolevad villased sokid olnud nii nõelutud, et päris soki kudet pole enam nähtudki. Iga kord pesu järel oli pesutüdruk neid pidanud nõeluma. Proua ütelnud vahest: "Need on nii närud, viska ära, las paneb uued sokid jalga!". Kui aga parun hommikul uued sokid toolilt leidnud, pärinud kohe: "Kus mu vanad sokid on? Too mu sokid siia!" Ja ei ole uusi jalga pannud.

Veel meenub, et Raikküla krahv, Taube naise vend, olnud kangesti suur ja tüse mees. Taubel aga olnud peenikesed nikerdatud jalgadega toolid. Krahv tuli külla ja laskis enese rüksti toolile. See läänud iga kord katki. Krahv ütelnud: "Sulle ei või ju külla tulla, sul pole ju mööblit." Taube lasknud siis linnas raudtorudest tooli teha, see pole puruks läind.

Kõnnu mõis kuulunud ka krahvile. Talveti sinna sõites jooksnud kaasas taltsutatud metskits.. Hiljem oli selle keegi Muusika metsavaht maha lasknud. Krahvil olnud tuline kahju.

Mõisas oli 3 prouat, vanaproua, paruni ema ja noorproua. See oli pärit Raikküla mõisast, krahv Keiserlingi õde. Ja tal oli olnud 2 toatüdrukut, kes teda aitasid ehitada ja riietada.

Raikküla mõisas olid vabameelsemad saksad olnud. Proua andnud oma tüdrukutele leiva kõrvaseks 2 heeringat nädalas. Mõtlege ometi!

Vanaproua oli kange perenaine olnud. Iga päev võtnud ta noore proua kaasa ja teinud ringi mööda majapidamishooneid, keldreid, kööki, aeda ja juurviljaaeda. Samuti käinud nad laudas. Sel ajal olnud sakstel moodis pikad maani kleidid mitme satsi (volangi) ja pitsiga, pika kääste ja kõrge kaelusega. Pikk kleidi saba lohisenud mööda maad taga. Ilus küll!. Vanaproua kerinud ikka välja minnes kleidi saba üles käe peale. Aga noor proua olnud "nopp", vedand oma saba igalt poolt, vedelast ja paksust läbi. Kolm korda päevas oli riideid vahetand. Muudkui tüdruk pese neid pitse-satse ja toatüdruk triigi.

Parun olla üsna kaua vanapoiss olnud enne kui oli omale proua toonud. Kui lapsi tuli, ega siis proua ise last imetanud. Selleks võetud amm, mõni imetaja naine, kelle tervise linna tohter hoolikalt läbi uuris. Piima omadused niisamuti. Ei tea kui suur see palk võis olla? Oma laps jäi koju vanasse või kellegi teise hooleks. Sellele oli hea küll kui ta lehma piimagi sai.

Amm sai siis hästi toidetud ja hoitud igasuguse külma ja ärrituse eest, et ei rikuks piima ära ja et pisiparuni tervis

ei kannataks. Esimene pisiparun oli ka eht parun olnud. Igal öösel olid lapsehoidjal kordamööda toa-, pesu- ja köögitüdruk abiks olnud. Siis ikka ~~juba~~ juba aastane põnn või rohkem, muudkui karjub ja siputab jalgu. Paruni tuba kohe seal kõrval, juba läheb jälle kisa peale vaatama. Pane poiss potile, ei tee midagi, pane voodisse tagasi - kohe lasknud kõik asjad alla. Sihuke paruni kius kohe sees. Proua käinud ka vahest vaatamas ja ütelnud: "Küll sihuke tahaks laksida saada!" Aga pole temagi tohtind poega laksida. Veel vähem tohtisid seda tüdrukud.

Kui poisid suuremaks olid kasvanud, siis proua oli neile vähe ja jaopärast süüa andnud, et nad ei läheks paksuks ja inetuks. Proua ütelnud, et temale paksud lapsed ei meeldi. Aga poistel kange söögiisu. Pereemand Ann oli Varese talusse mehele pandud. Poisid jooksnud iga päev mõisast voori Varesele. Ise kisanud: "Anna ruttu, Ann, silku, leiba ja paksu pütipiima!" Sõid ja lippasid tulise kiiruga tagasi, et mamma ei teaks.

Mõisahoone ja maantee vahel olev väljak siis kõik üks iluaed. Mõisa tagapool niisamuti ka. Seal tegi kärnel oma poistega ilu. Olid igasugu lille, kindlasti roosid ja igakujulised peenrad. Tegid sakste silmale rõõmu. Mõisa taga olnud niisamuti lilleväljak. Veel oli seal sajanaditevanadune park vanade puuhiiglastega. See laius poolringis tagapool, mida sel ajal hüütud haua metsaks. Selles looklesid rehitsetud teerajad, mida iga päev pühiti. Puude alla olid paigutatud värvitud pingid. Pargis oli haua kabel (on nüüdki), kuhu olevat 3 (või 6?) surnut maetud olnud. Aga väljas, pargis, eespool oli 3 + 6 näilist hauda ristide ja lilledega nagu hauad ikka. Et moonakate "kutsikad" (nii hüüti lapsi) ei jookseks alati hauametsa alla ja paruni silmapiiril, siis parun lasi uued moonajad ehitada mõisast kaugemale, tahapoolse metsa. Oli vast poolteist või rohkemgi versta eemal. Sellest saigi Saunaküla. Et see toimus Vene-Türgi sõja aegu, siis said need endale siuksed nimed nagu Türgi, Serbia, Bulgaria, Sumle, Vanna jt, ei meenu rohkem, aga neid oli veel. Kord oli sihuke, et kes mõisa iluõue kohta jõudis kodunt tulles, pidi mütsi peast võtma ja palja peaga mõisast mööduma. See pidi austust sakste vastu näitama.

Aeg läks. Pisikesed parunid kasvasid. Neid taheti Saksamaal koolitada. Parunit olid uued seadused ja õigused nii vihastanud et kole. Kujuta ette, talumees ei võta saksale vastu tulles enam

mütsi maha! Mõisast mööda minnes samuti mitte. Ei tohi neile enam ihunuhtlust oma tahtmise järgi anda. See ei olnud enam elu. Ja parun Taube müis oma mõisad kas eelmise sajandi lõpuaastal või selle sajandi algaastal maha parun Hoiningel Hruenele. Rahvasuus kutsuti Hüineks. (Parun Taube sõitis perega Saksamaale). Hüine aegas põletati mõis 1905.a. Peale seda müis Hüine omakorda mõisad ää von Harpele. See ei kaatsenud maja enam üles ehitada. Asus elama valitseja majja. Mõisa ostmisega oli ta võlga teind.

Mõisal olid suured metsavaldused kuni Valgu piirini Harpe lasi metsad maha tõmmata, ka hauametsa. Kännud olid tohutu läbimõõduga olnud. Talumehed vedasid küll halupuid, küll palke Keava jaama, teenisid veoga hästi. Aga kus see ilus põline park? Ja mõisahooned? "Vabadusevõitlejate" nahas puha!